

Ontwikkelingsgericht denken over omgaan met meertaligheid in het onderwijs

Hilde de Smedt

Scholen met meertalige kinderen voelen vaak de nood om stil te staan bij het taalbeleid dat ze voeren naar ouders toe, op de speelplaats en in de klas. In het discours dat daarover wordt gevoerd, zoekt men houvast in bepaalde ideeën: het is vooral belangrijk dat kinderen zo snel en zo veel mogelijk Nederlands spreken op school; het mengen van talen moet worden vermeden; meertalig opgroeien is niet voor alle kinderen weggelegd... Zelden wordt hierbij stilgestaan bij taalontwikkelingsaspecten: hoe verloopt het proces van een meertalige taalontwikkeling? Wat kunnen we wanneer verwachten of vragen van kinderen? Hoe evalueren we al de inspanningen die gebeuren?

In dit artikel nemen we het taalontwikkelingsproces als uitgangspunt. We staan stil bij een aantal aspecten die actueel in de opvoeding van meertalige kinderen naar voren worden geschoven als cruciale thema's. We linken theoretische inzichten aan hun betekenis voor het schooltaalbeleid en de klaspraktijk. Bij taalontwikkeling denken we dadelijk aan jonge kinderen. Op jonge leeftijd wordt inderdaad de basis gelegd, maar zeker bij meertalige kinderen zullen we tot en met de adolescentie aandacht moeten geven aan de verwerving en functie van de verschillende talen. We trachten dan ook tips te formuleren voor de verschillende leeftijdsfasen. Achtereenvolgens bespreken we bevindingen over het jong meertalig opgroeien, het taalleerproces en het scheiden van talen hierbij, de impact van emoties en attitudes en ten slotte gaan we kort in op de evaluatie van dat proces.

Als logopediste ben ik werkzaam op het Integratiecentrum Foyer te Brussel waar we met een divers team werken rond de thematiek van meertalige opvoeding en dan vooral bij kinderen uit de zogenaamde minderheidsgroepen. We focussen zowel op de opvoeding thuis als op de aanpak op school en in de vrije tijd. Voortdurend proberen we wetenschappelijke inzichten en praktijkervaring samen te brengen om zo een gerichte aanpak op te zetten. Het is vanuit deze werking dat dit artikel werd geschreven.

*Wanneer een kind
alleen Grieks hoort
bij het bezoek aan
oma op zondag,
mogen we geen
hoge eisen stellen
aan deze taal.*

JONG MEERTALIG OPGROEIEN

Een veelgestelde vraag is of het überhaupt wel mogelijk is om jonge kinderen goed meertalig te laten opgroeien. Singleton en Ryan (2004) vergeleken heel wat onderzoeken die dit thema onder de loep namen. Uit deze en andere onderzoeken kan samenvattend worden geconcludeerd dat:

- *jong meertalig worden systematisch contact vraagt met de te leren talen over een langere periode.* Met andere woorden, wanneer een kind alleen Grieks hoort bij het bezoek aan oma op zondag, moeten we ouders meegeven

dat ze ten aanzien van het kind geen hoge eisen aan deze taal mogen stellen; *contact met een taal op jonge leeftijd (voor 4 jaar) kinderen gevoelig maakt voor de klanken uit deze taal.* Met andere woorden, laat de Griekse oma gerust haar gang gaan. Wanneer het kind ouder is en toch echt Grieks wil leren, zullen de klanken niet meer zo vreemd in de oren klinken en zal een juiste uitspraak makkelijker zijn;

- *kinderen die op jonge leeftijd met verschillende talen worden geconfronteerd, een meer open attitude ontwikkelen ten aanzien van andere talen.*

TIPS VOOR IN DE KLAS EN VOOR OUDERS

- *Klankspelletjes met de jongste kleuters.* In de onthaalklas stappen anderstalige kinderen een nieuwe taalomgeving binnen. De eerste periode is er van echt taalgebruik nog geen sprake. Gebruik deze periode om met de kinderen heel veel klankspelletjes te doen. Zo leren ze speels de klankkleur van de schooltaal kennen. Samen dieregeluiden, instrumentjes nadoen, zingen, verhaaltjes vol geluiden om mee te doen, zijn hier heel zinvol. Ouders doen dat best ook in hun thuistaal.
- *Leerdruk kanaliseren.* Verwachtingen van ouders moeten afgesteld zijn op het aanbod. Het kind mag zeker niet onder prestatiedruk komen te staan. Op alle mogelijke leeftijden kunnen zich hier rond problemen voordoen: kinderen moeten verplicht taallessen in het weekend volgen, jongeren moeten Nederlandstalig onderwijs volgen van hun ouders, maar zien dat niet zitten of ervaren de voortdurende kritiek van hun ouders op wat mindere resultaten als zeer belastend. Verderop gaan we dieper in op de impact van negatieve gevoelens.

HET TAALLEERPROCES

In de basisschool zitten kinderen van 2,5 tot 12 jaar, een levensperiode waarin op alle vlakken een enorme evolutie wordt doorgemaakt. Gedurende deze hele periode 'leren' kinderen, maar aangezien ze in volle ontwikkeling zijn, zullen de interne leerprocessen waarop een beroep wordt gedaan, niet

altijd dezelfde zijn. Dat betekent dat we kinderen op verschillende momenten ook op een verschillende wijze in het taalleren zullen moeten ondersteunen. Dat klinkt vanzelfsprekend, maar hoe zit dat concreet voor het taalleerproces?

Voor het taalontwikkelingsproces kunnen we stellen dat een kind evolueert van een

leerproces dat zich afspeelt op 'onbewust' niveau naar een meer 'bewust' taal verwerven. Een goede beschrijving hiervan vinden we bij Paradis (1994, 1998). Hij legt in het kader van verworven taalstoornissen bij meertalige volwassenen (zoals afasie) de relatie tussen de hersenzone die werd beschadigd en de taal die hierbij werd

'geraakt'. Uit dergelijk onderzoek blijkt dat de leeftijd waarop je een taal leert, bepaalt welke geheugenstructuren worden aangesproken. In onderstaand schema en de bijhorende tips wordt al snel duidelijk dat dit alles wel degelijk invloed heeft op onze klaspraktijk.

IMPLICIET (ONBEWUST) GEHEUGEN	EXPLICIET (BEWUST) GEHEUGEN
<p><i>Domineert het taalleren tot 5/6 jaar:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – taal leren begrijpen uit een context – leren door zich aangesproken te voelen – leren spreken door 'gissen en missen' en een correct model – niet vatbaar voor introspectie 	<p><i>Neemt vanaf 5/6 jaar een steeds grotere plaats in:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – taal bewust opnemen – doelgerichte aandacht en motivatie – focus op inhoud en vorm – vatbaar <i>en</i> nood aan introspectie

TIPS VOOR IN DE KLAS EN VOOR OUDERS (KLEUTERS)

Bij jonge kinderen, gedurende de kleuterperiode, wordt het taalleerproces vooral aangestuurd vanuit het onbewust geheugen. Kinderen leren in deze periode vooral door in een taalprikkelende omgeving te leven met veel aanbod en kansen om zelf tot expressie te komen. Hen op fouten wijzen is nog niet zinvol, een goed model aanbieden daarentegen is cruciaal.

Goed kleuteronderwijs is de voedingsbodem voor taalontwikkeling. Kleuterleid(st)ers sluiten nauw aan bij de beleavingswereld van de kleuters en gebruiken gevarieerde methoden en materialen. Bij anderstalige kleuters kunnen we de volgende tips meegeven:

- *Wees niet bang voor 'herhaling'.* Verhaaltjes mogen nog en nog een keer. Herhaling ondersteunt niet alleen de onbewuste leerprocessen, kinderen genieten ook van taal die geen inspanning vergt. Het voorspelbare koppelt taal aan gevoelens zoals veiligheid en zelfvertrouwen.

- *Zorg dat kinderen zich direct aangesproken voelen.* Gebruik bij klassikale activiteiten vaak de namen van de kinderen zodat ze zich persoonlijk aangesproken voelen: 'Jago, wat zou er met de poes zijn gebeurd?', 'Sarah, waarom denk je dat Max huilt?'.
- *Waak over individuele gesprekjes.* Probeer ook in het drukke klasgebeuren tijd te maken voor de kleine individuele gesprekjes. Pas dan wordt het spreken van het kind maximaal gemodelleerd.
- *Schooltaal versus gevoelstaal.* Terecht wordt bij anderstalige kinderen het belang van schooltaal benadrukt, maar besteed toch evenzeer aandacht aan de taal die kinderen op weg helpt om over gevoelens te communiceren. Het onbewuste taalleren van kleuters wordt aangezwengeld door primaire behoeften aan veiligheid en begrip. Het kind moet dus elke nieuwe taal in zijn kleine leventje kunnen ervaren als een dergelijk instrument.

Voor ouders is in deze leeftijdsperiode de boodschap eveneens: *Praat veel met je kind en Heb aandacht voor wat het probeert uit te drukken.* Let op: het jongste kind in een groter gezin is lang niet altijd het snelst mee met taal. Vaak is er minder taal rechtstreeks tot het kind gericht. Verdere tips voor ouders:

- *Zorg als ouder voor voldoende gericht taalaanbod.* In een klein bad leer je niet zwemmen, met andere woorden, er is veel kindgericht aanbod nodig als je je kind een taal wil leren. Via televisie pikken kinderen wel nieuwe woordjes op, maar ze worden er niet taalvaardig van.
- *Mama's en papa's hebben hun eigen taalrol.* Pancsofar & Vernon-Feagans (2006) stelden in een onderzoek vast dat mama's en papa's zich in een ander soort taal tot hun kind wenden. Mama's vuren een rijke vrachtlading woorden af op hun kinderen; papa's spreken minder, maar gebruiken een meer gevarieerde woordenschat en minder babytaal. Kinderen genieten van beiden, ouders vullen elkaar aan.

TIPS VOOR IN DE KLAS EN VOOR OUDERS (VANAF 6 JAAR EN OUDER)

Het taalleren verschuift rond de leeftijd van 5/6 jaar naar een meer bewust niveau. Het kind kan stilaan taalbeschouwend inzicht verwerven. Leren is nog steeds best ervaringsgericht, maar vraagt soms een meer intentionele (doelgerichte) aanpak. Fouten worden bespreekbaar, het kind kan over taal gaan reflecteren. Kennis en vaardigheden worden minder snel of volledig geautomatiseerd, met andere woorden, er zal al eens 'oefening' nodig zijn.

- *Stilaan gerichter taal aanbieden.* Hou er rekening mee dat kinderen, wanneer ze wat groter worden, minder snel taal automatiseren. Woordenschat, maar ook zinsconstructies moeten in verschillende oefensituaties terugkomen. Vaak merken we dat nieuwe woordenschat en structuren vooral receptief en schriftelijk worden geoefend en daarna verwacht men dadelijk dat ze in gespreksituaties kunnen worden toegepast. Een vlotte, vloeiende productie moet echter ook worden getraind. In het volgende punt geven we hierrond reeds enkele suggesties.
- *Ook hier blijft het belangrijk om regelmatig te herhalen.* Soms moeten we een keuze maken: veel structuren aanbrenge en weinig oefenen of minder structuren met meer intensieve oefentijd. Naar aanleiding van een thema dat aan bod kwam, blijven er in de klas vaak werken ophangen of materialen staan. Het is zeker goed dat af en toe terug op te nemen: *'Weten jullie nog dat we het een tijdje geleden over zuiver water hadden? Kijk, aan de muur hangt nog de afbeelding van de kringloop die het water maakt. Wat weten jullie er nog over?'* Zowel voor het lager als het secundair onderwijs kan je de volgende tips meenemen (Kwakernaak, 2011):
  - Zorg voor spreekoefeningen die snel te doen zijn.
  - Zorg voor een flinke voorraad geleide spreekopdrachten (rollenspelen voor tweetal- len).
  - Herhaal spreekopdrachten met verhoogde eisen aan tempo en correctheid.
  - Organiseer feedbackmogelijkheden.
  - Doe snelle herhalingsoefeningen (onder meer op woordvinding).
  - Complexe open taken (spreekbeurten) zijn niet altijd motiverend.
- *Expliciete aandacht voor de motivatie.* Naarmate de kinderen ouder worden, merk je vaak dat de diversiteit op het vlak van taal nog toeneemt. Dat komt enerzijds omdat aanleg zich stilaan meer laten voelen. In deze leerfase gaat ook motivatie steeds meer een doorslaggevende rol spelen. Kinderen en jongeren leren geen taal meer omdat ze nu eenmaal wordt aangeboden; het feit of ze de taal *willen* leren krijgt een grotere impact. Wanneer je weerstand voelt om een taal te leren, verdient dat zeker aandacht (zie verder over taalattitude en emotie). Dat kan natuurlijk ook positief werken. Je merkt soms bij anderstalige nieuwkomers dat ze een zeer sterke drive hebben om mee te kunnen in het Nederlands omdat ze zo een plekje in onze maatschappij hopen te verwerven.
- *Meer expliciete aandacht voor de taalvorm.* Bij de afname van een spreekvaardigheids- toets viel het ons op dat kinderen uit de tweede klas zich goed uit de slag trokken bij het vertellen over hun eigen beleavingswereld, maar nog worstelden met de schooltaal. Door het gebrek aan kennis van de typische woorden werd de zinsbouw verstoord en vermin- derde de verstaanbaarheid. De kinderen uit de vijfde klas gingen heel wat beter om met schoolse vragen en opdrachten, maar in hun meer spontane spreken nam de foutenlast toe. In dit latste geval ging het niet zozeer om kunnen dan wel om een nonchalante attitude bij de meer gewone babbel. Als leerkracht moet je hier bewust mee omgaan. Bij de oudere kinderen kan het belangrijk zijn om in kringgesprekken soms wat hogere eisen te stellen aan hoe iets wordt gezegd, zonder natuurlijk de aandacht volledig naar

de vorm te laten verglijden. Je kan bepaalde aandachtspunten afspreken, bijvoorbeeld: *'Vandaag gaan we erop letten dat we de vragen aan elkaar goed formuleren.'* In het secundair onderwijs kan men gebruik maken van bovenstaande tips. Jongeren krijgen bijvoorbeeld de opdracht om een korte dialoog te houden, er wordt feedback gegeven en daarna probeert men opnieuw.

- *Samen fouten onder loep nemen.* Omdat de leerlingen bewuster met taal omgaan, kunnen en moeten terugkerende fouten ook meer bewust worden opgenomen. Ze zullen niet meer verdwijnen door een goed model alleen. In de eerste klas zeggen ze *'Ik heb zeven jaar'* en vijf jaar later *'Ik heb twaalf jaar'*. Het is belangrijk om met de leerlingen stil te staan bij dergelijke fouten. Dat kan bij voorbeeld door samen stil te staan bij de herkomst van deze fout, in dit geval een letterlijke vertaling uit het Frans.
- *Ook ouders moeten beseffen dat ze, als ze een rijke moedertaal wensen voor hun kinderen, die moeten blijven stimuleren.* Ze moeten zorgen dat nieuwe woordenschat (ervaringen) worden aangeboden en tijd maken voor gesprekken over allerlei thema's. Wanneer je dat vanuit de school wil stimuleren, vind je voor het basisonderwijs suggesties in *Hecht, een bijzonder ouder-kind-school programma* (Bosch e.a., 2005).

HET LEERPROCES OM TALEN TE SCHEIDEN

Meertaligheid is vaak geen gekozen situatie. Ze doet zich voor in gemengde huwelijken, bij minderheidsgroepen, buitenlandse werknemers, enz. Bij het

In een klein bad leer je niet zwemmen.

leren van meerdere talen op jonge leeftijd stelt men zich vaak de vraag naar de manier waarop dat best wordt aangepakt. Opvoeders hebben hierbij meestal de wens dat de kinderen elke taal op zich goed leren en vrezen dat het diverse aanbod zal leiden tot verwarring en gemengd taalgebruik. We moeten hier een duidelijk onderscheid maken tussen wat we van de opvoeders verwachten en wat van het taallerende kind.

Algemeen aanvaard is de regel: koppel zoveel mogelijk een taal aan een persoon. In de literatuur vind je dat terug onder de

noemer OPOL, wat zoveel betekent als *One Parent One Language*. Voor jonge kinderen is dat de structuur die als het meest natuurlijk wordt ervaren. Dat betekent dat we als opvoeder trachten te staan voor één taal. Het kind heeft op deze wijze eventueel een papa-taal, mama-taal, juf-taal,... Wanneer ouders aangeven dat ze zich niet aan die regel kunnen houden, proberen we hen in ieder geval mee te geven dat ze, wanneer ze in een taal een gesprekje beginnen, ook in die taal verder gaan. Zo helpen ze kinderen ten volle ervaringen op te doen in een taal en ondersteunen ze het denken in die taal. Andere mogelijke koppelingen zijn tijdstip en ruimte. Die worden beter mogelijk naarmate het taalleren naar een bewuster niveau verschuift.

Algemeen aanvaard is de regel: koppel zoveel mogelijk een taal aan een persoon.

Als opvoeder denken we dus na over de wijze van aanbieden van taal, maar bij jonge kinderen leggen we geen druk op het netjes scheiden van de talen wanneer ze zichzelf uitdrukken. Bij kinderen is het gebruik van taalgemengde uitingen normaal. De Houwer (1997) formuleert het als volgt: *"Tweetalig opgroeiende kinderen zijn erg gevoelig voor de sociolinguïstische normen die er bestaan in hun omgeving wat betreft de taalkeuze (...). Het gebruik van taalgemengde uitingen is dus in de meeste gevallen niet terug te voeren tot een gebrek aan taalvaardigheid."* Zo kan het gebeuren dat, indien de omgeving zelf geen enkele norm stelt en de talen sterk mengt, het kind er niet in lukt de talen te scheiden. We kunnen zelfs verder gaan: taalgemengde uitingen wijzen op een creatief proces van *trial and error*. Sommige onderzoekers wijzen er zelfs op dat het uitblijven van deze uitingen een indicatie kan zijn voor een taalstoornis!

We willen hierbij nog het onderscheid maken tussen twee processen. Bij simultane meertaligheid, waarbij de kinderen van bij de start meerdere talen tegelijk leren, situeert taalmenging zich veelal op woordniveau en verdwijnt spontaan. Bij successieve meertaligheid, waarbij de nieuwe taal haar intrede doet nadat de eerste stappen in de moedertaal al zijn gezet, situeert taalmen-

ging zich niet alleen op woordniveau. Ook structuren worden overgenomen. Het kind zegt bijvoorbeeld: *'Ik heb gezien een hond'* omdat het de structuur uit het Frans overneemt (*'J'ai vu un chien'*). Vooral dit laatste vraagt soms extra aandacht. De aanpak blijft afhankelijk van de leeftijd.

Meertalige kinderen, maar vooral jongeren, scheppen een eigen soort taalgebruik. Recente begrippen zijn *polylingualism* (Normann Jørgensen, 2008) en *metrolingualism* (Otsuji & Pennycook, 2010). Zowel kinderen als volwassenen maken bewust en creatief gebruik van hun meertaligheid. Stel dat je enkele kinderen op de speelplaats druk in het Frans hoort praten – courant verschijnsel in Brussel – en opeens zegt één van de Turkse kinderen *'Zwijg'* tegen een Turks klasgenootje en maakt daarbij een verwijtende tongklik (typisch voor Turks). Het kind doet dat niet omdat het niet *'Tais-toi'* kan zeggen, maar omdat de door haar gekozen expressievorm volgens haar meer effect scoort. Ze kunnen dus de talen wel gescheiden gebruiken, maar willen door specifieke woorden en uitdrukkingen een bepaald doel bereiken. Dat is een normaal gebeuren. Wanneer een leerling talen sterk blijft mengen, heeft dat vaak ook te maken met het aanbod thuis.

TIPS VOOR IN DE KLAS EN VOOR OUDERS

In de school en klas moeten we rekening houden met het toenemend vermogen van kinderen om bewust te kiezen voor een taal en talen te scheiden van elkaar.

- *Afspraken rond het gebruik van het Nederlands.* In het kader van een goed schooltaalbeleid bezinnen heel wat leerkrachtenteams zich over het 'verplicht' gebruik van het Nederlands door de leerlingen. Heel wat positieve motieven vormen hier de drijfveer: extra oefenkansen bieden, Nederlands buiten de klas op speelse en communicatieve manier gebruiken, vermijden dat bepaalde kinderen zich buitengesloten voelen. Welk beleid er ook wordt uitgestippeld, we kunnen niet om het ontwikkelingsproces heen.

Kleuters kunnen nog niet continu bewust kiezen voor de taal die ze gebruiken. Bij een opmerking '*Spreek Nederlands*' gaan ze stilaan wel begrijpen wat de juf wil, maar even later nemen onbewuste processen het weer over en gaan ze rustig verder in het Turks, Spaans, Frans,... Bij kleuters zorgen we zelf vooral voor een goed aanbod en bij de 4/5-jarigen kunnen we stilaan evolueren naar momenten waarop we samen proberen 'alles in het Nederlands te zeggen' met vooral veel positieve bekrachtiging.

In de lagere school kunnen we stilaan evolueren naar meer afspraken rond de gekozen taal. Maak regels steeds bespreekbaar. Alleen als je kinderen ervoor weet te motiveren, hebben taalregels een positief effect en leiden ze niet tot een verborgen taalstrijd. In de lagere school leggen we ook de nadruk op de 'sociale aspecten' van taalkeuze: erop letten dat je niemand uitsluit door je taalgebruik, durven opkomen voor je taalkeuze, maar ook andere talen positief kunnen accepteren.

- *Aanvaard dat meertaligheid nieuwe taalfenomenen met zich meebrengt en nieuwe soorten taalgebruik.* We kunnen dus niet elke vorm van taalgemengd gebruik als foutief en teken van onkunde beoordelen, integendeel, het vergt bepaalde intelligentie en creativiteit. Het is wel belangrijk om dergelijk taalgebruik, zeker in de lagere school en bij jongeren, regelmatig ter sprake te brengen. Vragen zoals: 'Waarom doen we het?' en 'In welke situaties kan dit?' komen hier aan bod. Wees dus niet direct afwijzend voor fenomenen zoals *language*, bespreek wel in welke contexten dergelijk taalgebruik al dan niet gepast is.
- *Meertalig opgroeien blijft vermoeiend.* Functioneer zelf eens een dag in een taal die niet je moedertaal is en je zal al snel merken dat dit extra energie vraagt. Hou er dus rekening mee dat ook bij meertalige leerlingen de boog niet steeds gespannen kan staan. Schep momenten waarop er geen 'taaldruk' is: ontspannen muziek beluisteren en even geen taal aanbieden, een moment waarop iedereen mag spreken wat hij wil,...

Ouders moeten natuurlijk hun kinderen maximaal ondersteunen in het proces om in verschillende talen te kunnen functioneren:

- *Overleg als partners hoe je dit wil aanpakken en volg samen hoe dit verder verloopt.* Het is vaak een hulp voor het kind wanneer een taal wordt gekoppeld aan een persoon. Indien dat niet kan, mag deze aanpak echter niet kost wat kost aan de ouders worden opgedrongen. Het is dan beter dat men probeert in één gesprekje niet van taal te wisselen. Zo geef je als ouder je kind de kans situaties ten volle in een taal te beleven. Ouders moeten soms worden gerustgesteld in het gebruik van taalgemengde uitingen van hun kinderen. Plotse veranderingen moeten worden vermeden.
- *Nooit dwingen tot spreken in een bepaalde taal.* Ouders spreken consequent hun moedertaal, maar reageren positief op elke expressie van het kind. Geduld is de gouden regel.
- *Informeer ouders over de afspraken op school- en klasniveau.*

TAALONTWIKKELING EN DE IMPACT VAN EMOTIES EN ATTITUDES

Vaak wordt de relatie tussen taalleren en emotie onderschat. Het is een belangrijke motor in het leerproces die op allerlei manieren wordt beïnvloed. Wanneer ouders bijvoorbeeld zelf voortdurend aanhalen dat het Nederlands toch wel een heel moeilijke taal is, heeft dat effect op de houding van het kind tegenover die taal. Hetzelfde gebeurt wanneer leerkrachten voortdurend

Vaak wordt de relatie tussen taalleren en emotie onderschat.

zeggen dat het niet goed is Turks te praten. Een kind dat een taal als vreemd en bedreigend blijft aanvoelen, stelt zich onvoldoende open voor het leerproces.

Gibbons en Ramirez (2004) gaan in op de impact hiervan bij sprekers van een minderheidstaal. Iedereen ontwikkelt attitudes en overtuigingen ten aanzien van de talen die men spreekt en dat kan het taalleren en taalbehoud beïnvloeden. Vooral bij minderheidstalen zal de invloed van de houding tegenover de thuistaal en de eigen gemeenschap vaak meer uitgesproken zijn (positief of negatief) en dus een rol spelen. De meerderheidstaal kan vaak niet worden verworpen omdat ze een vereiste is voor het functioneren in de maatschappij. Toch zullen ook hier attitudes het leerproces mee bepalen. Ten slotte zal ook de houding tegenover meertaligheid en multiculturaliteit zijn invloed hebben.

We bespreken hier kort enkele dimensies van attitudes en taalleren:

- *Attitude tegenover een bepaalde taal.* Tegenover een taal die men spreekt of hoort, ontwikkelt men een houding die vaak verwijst naar status (ziet men de

taal als ambitieus, met hoge prestige) en solidarity (bestempelt men ze als vriendelijk, genereus, mooi).

- *Attitude tegenover meertaligheid en multiculturaliteit.* Voelt men zich oncomfortabel bij meertaligheid, dan zal dat op de eerste plaats een invloed hebben op de houding tegenover de minderheidstalen. Een positieve houding tegenover meertaligheid wordt ook beïnvloed door de wijze waarop een maatschappij zich opstelt tegenover multiculturaliteit.
- *Attitude en identiteit.* Taal en cultuur kunnen op verschillende manieren met elkaar verbonden zijn. Zo vindt 70% van de Nederlandse emigranten het belangrijk de familie-cohesie (de Hollandse gezelligheid) te behouden maar slechts 5% is gehecht aan taalbehoud. Voor Canadezen die hun land verlaten daarentegen blijkt taalbehoud belangrijker dan de culturele achtergrond. De identificatie met de minderheidsgroep enerzijds, de meerderheidscultuur anderzijds en/of positieve banden met beide gemeenschappen beïnvloeden de taalvaardigheid. Een moderne notie stelt dat identiteit taal is, met andere woorden, het spreken van talen beïnvloedt de identiteitsontplooiing en een persoon construeert vaak een 'meervoudige' identiteit.

Emoties en attitudes rond taal werken in op het leerproces via de motivatie. Zoals we boven reeds beschreven, wordt de impact van de motivatie groter naarmate de kinderen ouder worden en bewuster taal opnemen. Naargelang men gedreven wordt door een eerder *instrumentele* motivatie dan wel een *intrinsieke* motivatie zal dat het leren van taal beïnvloeden. Kinderen die het Nederlands alleen ervaren als schooltaal en

het goed presteren in de klas (= instrumenteel), ontwikkelen vaak slechts moeizaam communicatieve vaardigheden.

Wanneer we voorzichtig met taal en emoties willen omgaan, resulteert dat nogal eens in de houding: we zullen de kinderen maar laten doen. Actief omgaan met dit gegeven is vaak een veel betere boodschap:

emoties kunnen bespreekbaar worden gemaakt en attitudes kan je vormen. Vanzelfsprekend bepaalt de leeftijd in welke mate thema's kunnen worden opgenomen. Op jonge leeftijd moeten we vooral trachten aan te voelen of basisgevoelens zoals angst en onzekerheid een rem vormen voor het leerproces. In de lagere school gaan we best dieper op dit thema in.

TIPS VOOR IN DE KLAS EN VOOR OUDERS

- *Zorg ervoor dat alle betrokkenen vanuit een positieve ingesteldheid het gebruik van de eigen taal en het Nederlands stilaan een plaats kunnen geven.* Zoals reeds eerder gezegd, kan er bij de jongste kleuters nog niet regulerend worden opgetreden (of toch niet op bewust niveau). Hier staat welbevinden centraal, naast het aanbieden van een goed model. Vanuit het geven van een plaats aan de eigen taal kan men groeien naar afspraken rond het gebruik van het Nederlands. Dat kan al van in de tweede kleuterklas al blijft vrij spel nog vaak een te moeilijk moment. Men werkt best met oefenmomenten. Vanaf de derde kleuterklas kan men streven naar '*In de klas spreken we Nederlands*' met nu en dan een '*eigen taal babbelmoment*'.
- *Zorg dat het talenverkeer op school steeds een bespreekbaar thema blijft* waarin men ook stilaan inzicht verwerft in het eigen taalleerproces en sociale communicatievaardigheden. Doe met je leerlingen eens een associatiespel en laat ze alle talen die ze kennen en horen in hun omgeving associëren met begrippen die ze erbij zou plaatsen: moeilijk, leuk, lelijk, raar, enz. Het geeft je als leerkracht heel wat inzicht en stof tot spreken.
- *Maak gebruik van talensensibilisering als methodiek om een positieve attitude ten opzichte van andere talen en culturen te bevorderen (van in de kleuterklas!).*
- *De thuistaal kan op sommige momenten constructief worden ingeschakeld in het leerproces.* Wanneer leerlingen bijvoorbeeld in hun thuistaal opzoekwerk verrichten om dat dan te verwerken in een Nederlandstalige opdracht, heeft dat verschillende positieve effecten. Leerlingen worden meer en meer functioneel meertalig en ervaren het als positief dat hun omgeving dit erkent.
- *Zorg voor leuke, zinvolle contexten waarin communicatie (ook de meer persoonlijke) in het Nederlands centraal staat.* Contact met leeftijdsgenoten is hierbij erg belangrijk.
- *Ouders moeten van het meertalig opgroeien een gesprekstema met de kinderen kunnen maken.* Ouders hebben vanzelfsprekend een taak wat het opbouwen van een positieve attitude en emotionele context betreft en wel voor elke taal die ze het kind wensen te leren. Vaak is er nood aan ondersteuning op dit vlak.

TESTEN EN EVALUEREN

**Taalontwikkeling
vraagt sowieso tijd:
op heel jonge
leeftijd heeft
meten weinig zin.**

Meertalig opgroeien betekent voor elk kind iets anders en het is dan ook moeilijk, om niet te zeggen onmogelijk, abstractie te maken van de realiteit waarin het kind opgroeit en met een test een objectieve correcte inschatting te maken van de taal van een kind. Terecht worden er heel wat vragen gesteld over de zinvolheid van testen op jonge leeftijd. Meten we wel wat we willen meten? Kunnen problemen al gevat worden en kan dat zonder dat we zicht hebben op de thuistaal? Taalont-

wikkeling vraagt sowieso tijd: op heel jonge leeftijd heeft meten weinig zin.

Een beeld krijgen van de taalontwikkeling en het inschatten van mogelijke problemen gebeurt via gesprekken met de ouders; vaardigheidstoetsen die nagaan in hoeverre leerlingen (school)taal kunnen begrijpen en gebruiken; en observaties met ruime aandacht voor meer algemene communicatievaardigheden. Het zou ons te ver brengen om in dit kader de hele problematiek van testen en meten te gaan bepreken. Iedereen voelt aan dat dat zeker bij meertalige kinderen niet vanzelfsprekend is. Enkele algemene richtlijnen kunnen hier wel worden geformuleerd.

TIPS VOOR IN DE KLAS EN VOOR OUDERS

- *Beschouw ouders, zeker bij jonge kinderen, als eerste informatiebron en hoofdrolspelers in de taalontwikkeling van hun kind.* Ouders zijn een belangrijke bron van informatie: hun zorgen, hun vergelijking met broers/zussen, leeftijdsgenoten blijkt een grote correlatie te hebben met testgegevens. Wanneer we bij een kind moeilijkheden vaststellen, zal de extra ondersteuning moeten komen van zowel ouders, school en eventueel anderen.
- *Zorg voor een goed leerlingenvolgsysteem met ruime aandacht voor communicatievaardigheden.* Besef dat een kind niet kan kennen wat het niet heeft geleerd (dat vraagt klasoverschrijdende leerlijnen!).
- *Tracht taalontwikkeling niet alleen te omschrijven in termen van wat er nog niet is, maar ook in termen van vooruitgang!* Het is belangrijk te weten welke weg een kind heeft afgelegd.
- *In sommige situaties is professionele hulp aangewezen.* Binnen de hulpverlening gaat men vooral trachten te bepalen of een taalachterstand wordt veroorzaakt door een tekort aan ervaring met het Nederlands dan wel of het effectief om een taalstoornis gaat. In dat laatste geval zullen alle talen (dus ook de moedertaal) moeilijker worden verworven. Men gaat dus de taalleercapaciteit proberen in te schatten. Ook in het secundair onderwijs gebeurt het dat meertalige leerlingen met dyslexie of een taalstoornis nog steeds worden bekeken als kinderen die gewoon slecht Nederlands kennen omdat het hun tweede/derde taal is.

BESLUIT

Via onze projecten doen we heel wat ervaring op die we hier trachtten te formuleren in algemene tips voor al wie kinderen opvoedt in een meertalige context. Tot slot willen we hierbij nog de volgende opmerking maken. Ramaekers en Suissa (2010) plaatsen kanttekeningen bij de verwetenschappelijking van de ouder-kindrelatie. Steeds meer wordt opvoeden gezien als een taak die om een goed opgezet plan vraagt met een afgelijnde aanpak. Bovendien moeten ouders voortdurend alert zijn voor alles wat kan wijzen op een probleem. Dat brengt het gevaar met zich mee dat ouders zich of rigide gaan vastklampen aan bepaalde overtuigingen of uit onzekerheid de handschoenen in de ring gooien en niet meer durven age-

ren. Dat moeten we ook wat taalontwikkeling betreft te allen tijde vermijden.

In de loop van dit artikel werden heel wat suggesties en tips geformuleerd. Toch mogen we zeker niet het gevoel krijgen dat kinderen en jongeren ondersteunen in hun taalontwikkeling een uiterst delicaat proces is waarin we rigoureuze regels moeten volgen. Vanuit onze intuïtie doen we meestal spontaan waar kinderen nood aan hebben. Dat geldt zowel voor leerkrachten als voor ouders. De aandachtspunten helpen om dit alles verder te optimaliseren. Voor alle opvoeders is deze benadering belangrijk. Iedereen kan kinderen en jongeren ondersteunen in het meertalig opgroeien. Dat is niet uitsluitend het domein van professionals.

Hilde De Smedt
Integratiecentrum Foyer
hilde.desmedt@foyer.be

Bibliografie

Bosch, K. e.a. (2005). *Hecht. Een bijzonder ouder-kind-school programma*. Een project van RPCZ en HCO, Nederland. <<http://www.rpcz.nl/hecht>>

De Houwer, A. (1997). Tweektalige taalverwerving. *Stem-, spraak- en taalpathologie*, 6/2, p. 69-85.

Gibbons, J. & Ramirez, E. (2004). *Maintaining a minority language. A case study of Hispanic teenagers*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.

Kwakernaak, E. (2011). Van herhaling gesproken. *Levende Talen Magazine*, 8/1, p. 12-15.

Normann Jørgensen, J. (2008). Polylingual languaging around and among children and adolescents, University of Copenhagen. *International Journal of Multilingualism*, 5/3.

Otsuji, E. & Pennycook, A. (2010). Metrolingualism: fixity, fluidity and language in flux. *International Journal of Multilingualism*, 7/3, p. 240-254.

Pancsofar, N. & Vernon-Feagans, L. (2006). Mother and father language input to young children: Contributions to later language development. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27/6, p. 571-587.

Paradis, M. (1994). Neurolinguistic aspects of implicit and explicit memory: implications for bilingualism and second language acquisition. In: N. Ellis (red.), *Implicit and explicit learning of languages*. London: Academic Press, p. 393-419.

Paradis, M. (1998). Language and communication in multilinguals. In: B. Stemmer & H.A. Withaker (red.), *Handbook of neurolinguistics*. San Diego: Academic Press, p. 418-432.

Ramaekers, S. & Suissa, J. (2010). Wanneer is 'goed' ook 'goed genoeg'? Enkele kanttekeningen bij de verwetenschappelijking van de ouder-kindrelatie. *Signaal*, 19/72, p. 4-21.

Singleton, D. & Ryan, L. (2004). Language acquisition: The age factor. In: *Second Language Acquisition 9*, 2nd edition. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.